

vprašanja, zlasti vprašanje primernih instrumentov za pouk, in končno bo treba misliti tudi na zgradbo lastnega poslopja. Beograd nam mora dati tudi to! Slovenija se svoje vloge kot davke plačujoča dežela vse premalo zaveda!

In če akademije ne dobimo? Potem preti državnemu konservatoriju propad. Ne verjamem, da bo mogel narod še dalj časa vzdržati žrtve, ki jih zahteva od njega glasbeni pouk v teh okoliščinah kakor sedaj. Dotok učencev bo usahnil. Pouk postane popolnoma nesocialen, ker ga zmorejo plačevati samo premožni sloji, ki jih niti ni dosti, niti se ne rode iz njih posebni talenti. (Plenus venter . . .) Izbira gojencev postane tako prepičla in prenostranska, navezana le na ene in iste stanove.

Za zaključek naj še povem, da bi Slovenci taka kulturna vprašanja lažje reševali z enotnim nastopom kakor pa z neslogo. To prekletstvo nad nami, ki grize nas vse, ki ga vidimo, nas lahko pogubi ne samo kulturno, temveč tudi politično. Kriv pa je temu vsak, ki je ali zaradi samoljubja ali zaradi nediscipliniranosti sejal med svoj krog razdor. Žal se mora za to pokoriti ves narod, vsak posameznik, dober ali slab.

## BRATA ŠUBICA

(Ob njuni spominski razstavi.)

K. DOBIDA

**P**red Janezom in Jurijem Šubicem v slovenski upodablajoči umetnosti minulega stoletja ni bilo prav za prav nobenega res velikega mojstra, ki bi se bil mogel uveljaviti tudi zunaj naših mejâ. Posamezniki so se razvili v iskane portretiste ali spretne pokrajinarje, toda njihov sloves ni segel daleč izven slovenskih dežel. Šubica sta bila prva, ki sta dosegla priznanje doma, hkrati pa se uveljavila kot enakovredna sodobnikom tudi v tujini. Zato ni čudno, da veljata brata Šubica za začetnika novega, zavestno slovenskega slikarstva, ki je prekoračilo ozke domače meje in se začelo bogateje in živahneje razvijati prav za prav šele od njunega nastopa naprej.

Izšla sta, potomca podeželske podobarske in slikarske rodovine svobodnih kmetov iz Poljan, oba iz Wolfove delavnice. Ta njun učitelj, ki se je sam imel za poslednjega dediča velikih naših baročnih slikarjev, jima je skušal vliti vsaj spoštovanje pred to dediščino, če je že njima žive ni mogel popolnoma zapustiti. In res — oba brata sta se vselej s ponosom in navdušenostjo spominjala svojega prvega vzornika, kjer sta dobila temeljne napotke v deželo umetnosti. Wolf, skoro izključno cerkven slikar, ki je bil prav za prav zakasnel nazarenec, je skušal ohraniti živo izročilo baročnega slikarstva in ga prilagoditi dobi, v kateri je delal. Kot freskant je res dosegel znatno višino in dostojno nadaljeval izročilo starih, bil pa ni ne iskalec novih potov, ne velika stvariteljska osebnost. Vendar v tistih letih razen Wolfa v Sloveniji ni bilo nobenega resničnega mojstra, zunaj je pa v nemški soseščini vladala romantika, ki je zaman

klicala nazaj v življenje renesanso in barok. Zgodovinsko slikarstvo, v katerem se je romantični realizem razbohotil do največjega sijaja, je na Nemškem rodilo Pilotyja in njegove učence Makarta, Brožika, Munkaczyja. Poleg teh so delovali še Feuerbach, Marées in Böcklin, na Francoskem so pa že začeli nastopati Manet, Monet, Renoir in tovariši.

V ta umetniški svet sta prišla Šubica, Janez (1850—1889) v Benetkah, Rimu in kasneje na Dunaju, Jurij (1855—1890) na Dunaju in v Parizu. Oba sta se iz prvotnih plahih baročnih posnemalcev razvila preko romantičnega realizma in si skušala ustvariti osebni slog. Jurij je došel že blizu impresionizma. Treba je pa, če hočemo pravilno vrednotiti njuno ustvarjanje, skrbno razločevati v njunem delu cerkveno in posvetno plat. Prvo sta, kakor je pokazala razstava, ki je bila novembra in decembra 1937 v Ljubljani, gojila ne iz notranje potrebe, temveč zaradi trde, vsakdanje nujnosti. Tudi sicer so bila trezna naročila, ki so izpolnila pretežen del njunega dela. Zato je ostalo tako nenavadno malo slik, katerim bi se bilo poznalo, da so bile izvršene iz notranje potrebe umetnikov.

V cerkvenih delih, zlasti prve dobe, skoro ni razlike med bratoma. Vsa so precej neosebna, ker so eklektično zasnovana, brez posebne želje po izvirnosti ali osebni izrazitosti. V bistvu so ta dela moderniziran barok, prirejen za okus tedanje dobe, ki je zahtevala idealizirano »lepoto«, točno določeno in preizkušeno barvno lestvico in nekam klasicistično umirjen slog. Prave religioznosti pa v teh delih ni, zlasti ne v Jurijevih (primerjaj na pr. sv. Jurija iz Šenčurja). Pa tudi zgolj umetniško tako dognano in res odlično delo kot je postavim Janezov zgodnji, a zato nič manj pomembni sv. Martin iz Šmartna pod Šmarno goro, je v resnici čisto posvetna slika, ki bi prav tako kot v altar — ali še bolje spadala v muzej. To so naročniki večkrat nezavedno popolnoma pravilno občutili in odtod izvira tudi nenaklonjenost, ob katero so nekatera teh cerkvenih del zadela ob ustvaritvi. Toda to ni nič čudnega, saj recimo Tizianove, Rubenove ali Van Dykove religiozne kompozicije niso prav nič bolj versko občutene, temveč so bili le naročniki in občinstvo širokogrudnejši in pravi umetnosti zaradi nje same dostopnejši. — Vendar je tuči tod značaj obeh bratov v barvni obdelavi verno ohranjen in so Janezova dela barvno nekam trpkejša in strožja, zlasti pa v njih prevladujejo risarske prvine, Jurijeva paleta je pa sočnejša, njegov izraz milejši, tudi je več čustvenosti v njegovih svobodnejših kompozicijah.

Če primerjamo s temi številčno in tudi po obsegu prevladujočimi deli, ki sta jih prevzemala prisiljena zaradi neprestane borbe za življenjski obstanek, njuno posvetno ustvarjanje, opazimo veliko razliko. Tam se že iz početka pojavljajo poskusi svojstvenega izražanja, kolikor tega niso ovirale zahteve mnogokrat hudo malenkostnih naročnikov. Zato je tudi v tem čudovita različnost med osnutki in načrti, ki sta jih delala zase in nameravala kedaj pozneje za lastno potrebo izvršiti, in recimo portreti. Saj so zlasti Jurijevi po svoji barvni svežosti in svojskem podajanju res odlična dela, ki tudi danes še niso zgubila nekdanjega čara, vendar se vidi, kako je bil slikar omejen in vezan. Janezovi portreti so treznejši, manj osebno pojmovani. Izjeme so lastni portretni poskusi. Če primerjamo

sveže in življenjsko neposredne pokrajinske in druge studije z njimi, kakšna razlika! Najboljše stvari obeh bratov so tiste majhne, neznatne oljne skice, naglo vržene na platno, sveže, a tako bogate, kakor kipeče od preobilnega bogastva. Redke večje kompozicije (na pr. Jurijeva »Sama«, »Pred lovom«) se prav tako kar vidno ločijo od navadnih naročil, tako osebne in globoko doživljene so, koloristično že kažejo v novo dobo slikarskega izražanja. Seveda — neposredno doživetih pleinairskih krajinskih impresij še ne dosežejo. Jurijevi že tako osebno sveži vtiski iz Normandije spadajo med najboljše, kar je ustvaril.

Ker je bilo tudi naročeno delo pri nas doma vselej kar sramotno plačano, sta morala ostati brata Šubica v tujini in prevzemati tam naročila iz drugih, celo tretjih rok, samó da se je za silo živel. Šele kasneje sta dobila večja javna dela, zlasti dekorativne stenske kompozicije. Do dela zase pa skoro nista prišla, zato je bêra tako skromna. Ker so pa tudi mnoge oljne slike ostale v tujini, je le malo necerkvenih del ohranjenih doma.

Čeprav sta živela skoro do svoje prerane smrti izven Slovenije, sta bila ves čas tesno povezana z domovino, bolj kot katerikoli umetnik njune dobe, ki je živel na domačih tleh. Vse naše duhovno življenje je oplajalo tudi njiju, njuno delo pa je spet dajalo sokov dómu. Treba se je pa vprašati, kaj sta Šubica v življenju prav za prav pomenila za našo umetnost in kaj pomenita danes, kakšen je njihov vpliv na sodobnike in potomce. Prav zaradi njune trajne odsotnosti iz domovine nista v bistvu za razvoj našega slikarstva neposredno nič pripomogla. Res je sicer, da se je z njima nadaljevala veriga, ki vodi naše slikarstvo od baroka do naših dni, vendar neposrednega stika z vrstniki doma in nasledniki nista imela. Navzlic svoji nenavadni darovitosti, ki je omogočila, da sta tako mlada dosegla tolikanj uspehov v tujem, nevoščljivem svetu, ki ju je spoznal za enaka svojim možem iz prvih vrst, navzlic nenavadni plodovitosti, ki je njuno ime ponesla med najširše plasti, je ostal njun pojav notranje skoro brez odmeva v slovenskem slikarstvu. Šele ta razstava, ki je bila po Groharjevi res prva in vzorno pripravljena umetnostna prireditev, je pokazala vse njuno bogastvo, odkrila mnogoštevilna že skoro pozabljena in malo znana dela, odgrnila pa tudi zakladnico osnutkov in zasnov, ki so pokazali, kako resno in skrbno sta pojmovala svoj umetniški poklic. Šele po ti razstavi je mogoče pravično ceniti njuno osebno pomembnost, vpliv na naše slikarstvo bodo pa mogli ugotoviti šele prihodnji iz daljše, manj neposredne razdalje.

Končala sta Šubica še mlada, preden sta mogla doseči vrhunec, Janez, ki je bil sploh konservativnejši, se je šele oblikoval v neodvisnega tvorca, Juri, ki je bil od obeh nemirnejši in naprej stremeči duh, se je že skoro dotaknil novega slikarskega izraza in malone našel pot do impresionizma, ki je obetal osvoboditi okostenelo slikarstvo atelijskih in akademijskih vezi. Kakor popotnika in vodnika v deželo nove umetnosti sta prezgodaj omahnila, prav na pragu našega umetniškega preporoda. V deželo, kamor sta hotela povesti slovensko slikarstvo, pa nista vstopila; komaj da sta jo videla od daleč.

Usoda sinov malega naroda se je tudi pri obeh Šubicah pokazala

kot neizprosna moč, ki ovira prost razvoj še tako nadarjenih genijev. Če bi ne bilo vsega tega boja z vsakdanjostjo, vseh teh poniževanj, ki so jima grenila življenje do konca, če ne bi bilo vseh zaprek, ki so ju ovirale pri studiju, koliko lažje in koliko hitreje bi se bil izvršil vzpon obeh umetnikov. Tako je pa v bistvu njuno delo navzlic vsi veličini le silen, v svoji tragičnosti še posebno mogočen fragment, ki daje slutiti, kakšne nenavadne sposobnosti so bile v obeh, pa so v veliki meri ostale neizrabljene. Borba za vsakdanji kruh je zamorila v obeh neštete visoko leteče načrte in zasnove. Tako imamo od obeh le posamezna redka dovršena dela, največja so pa ostala zunaj in tujina se diči z deli njunih rok...

Razstava Janeza in Jurija Šubica je dosegla svoj namen. Ko bomo s podobnimi, enako vestno in skrbno zbranimi pregledi dela in pomena posameznih umetnikov podrobno osvetlili in si ogledali še druge strani naše umetniške zgodovine, bomo mogli šele odgovoriti na tisto vprašanje, ki nas zdaj tako hudo vznemirja, pa mu ne vemo pravega odgovora. Na vprašanje namreč: Kaj je v naši upodablajoči umetnosti slovenskega? Za enkrat ga sicer čutimo, ne moremo pa razumsko orisati tega netehtljivega bistva. Da je bilo v razstavljenem življenjskem delu bratov Šubicev navzlic vsi tuji učenosti in umetelnosti toliko zares slovenskega duha, to je pokazala prav ta razstava z vso jasnostjo in prepričevalnostjo.

## PARADOKS „KULTURNEGA“ „SODELOVANJA“

IVO BRNČIČ

Avanti, avanti, o messaggere armate  
Di fede e di valore!

Puguate voi contro ogni iniqua possa,  
Contro tutti i tiranni!

(Giosue Carducci, »A Certi Censori«)

Kulturno ustvarjanje je vselej nekaj spontanega. Res je sicer pogoj sleherne uspešne kulturne delavnosti bolj ali manj popolna organizacija. Tudi je kulturno ustvarjanje zmerom deležno neke premišljene, načrtne nege — kakor so njegovi rezultati izraz bolj ali manj izoblikovane zavesti in miselnih tendenc ter so tako tudi predmet razumskega raziskovanja; še več: pravnanje se sklicujejo ljudje že od vekomaj ne samo v sporih o idejnih in načelnih vprašanjih, ampak jih uporabljajo (in zlorabljajo) kot odločilen argument celo v bojih okoli povsem neposrednih, konkretnih življenjskih reči, med katerimi tudi politika ni izključena. Res, kulturno ustvarjanje določajo v bistvu isti osnovni zakoni, iste determinante, ki omogočajo in usmerjajo vse človeško dejanje in nehanje. Ali v vsej urejeni hierarhiji človeških poslov, v vsej neločljivi medsebojni povezanosti neštevilnih panog človeškega udejstvovanja veljajo za kulturno ustvarjanje že od vsega začetka tudi neki avtonomni življenjski pogoji, neki posebni zakoni, neke izvirne pravice, ki so hkrati tudi posebne dolžnosti in ki bi jih bilo mogoče zajeti s skupnim pojmom: *svoboda*. Kulturno udejstvovanje rase iz človeške težnje po osamosvojitvi, po samoodločbi, po svobodi, je izraz nenehnega, neugonoblji-